

SZEMLE

KATHRYN HURLOCK

BRITAIN, IRELAND AND THE CRUSADES, C. 1000–1300

(*British History in Perspective. Ed. Houndsmills, Basingstoke, Palgrave Macmillan, 2013. 222 o.*)

A szerző, a manchesteri Metropolitan University középkori történelem oktatója rendkívül nehéz feladatra vállalkozott, amikor egy vékonyka, részben népszerűsítő jelleggel írott könyvecskében tett kísérletet arra, hogy az angol szigeteknek a klasszikus keresztes háborúkkal való kapcsolatát összefoglalja. A téma a magyar olvasóknak sem ismeretlen, hiszen Bárány Attila az utóbbi években foglalkozott a Nikápolyi hadjáratban részt vett angolok kérdésével,¹ ami egyébként teljesen kimaradt jelen kötetből. A kötet erőssége ugyanakkor, hogy rendkívül jól szerkesztett, s a címnek megfelelően szigorúan szelektálja mondanivalóját. Elsőként egy általános historiográfiai és angol történelmi áttekintést talál az olvasó, amit a hadjáratok toborzásának és finanszírozásának, a résztvevők számának, a politikai jelleg erősödésének, belpolitikai hatásuknak, végül a lovagrendek szigetországbeli történetének a bemutatása követ.

A keresztes hadjáratok szervezése vonatkozásában világosan érzékeli, hogy a határkö III. Ince pápa tevékenysége, amittől kezdve a hadjáratok sokkal szervezettebbé válnak, a hadjáratokat formalizálják, központilag irányítják. A nagy megrázkódtatás, Jeruzsálem elvesztése után a Harmadik hadjárat finanszírozására II. Henrik bevezette a – rögtön nagy népszerűtlenségre szert tevő – Jeruzsálem elfoglalójáról elnevezett Saladin-adót, ami aztán a későbbiekben is mintául szolgált a rendkívüli adók kivetésére. Nem sokkal később, rögtön Richárd király fogságból való kiváltására vetettek ki 25 százalékos, hallatlanul magas adót 1194-ben. Maga az adó az egyházi és világi birtokok ingóságainak és jövedelmeinek egy évi 10 százalékos adóját jelentette, ami alól számos mentességet adtak (lovak, könyvek, ruházat stb.) További kibúvást jelentett, ha valaki felvette a keresztet, hiszen akkor természetben, részvételével rója le adóját. A szigetországiak személyes részvétele csak fokozatosan vált gyakorlattá, először 1128-ban toboroznak Angliában és Skóciában, ekkor személyesen jelenik meg Hugh (Hugo) de Payens, majd Heraclius jeruzsálemi pátriárka. A helyi lakosság érzékenységét, nyelvi hátterét a prédikálók maximálisan figyelembe vették, így 1217-ben Londoni Henrik, a dublini érsek Írországból az anglo-norman telepesekekhez, míg társa, Mellifont ciszterci apátja az őslakos írekhez szólt. A direkt szóbeli agitációt szervesen egészítették ki a templomokban tartott imádságok, mint például a Szt. Pál katedrálisban 1188-ban, vagy a szentfölddel kapcsolatba hozható ereklyék, így a Szent Verré, közszemlére és tiszteletre való kihelyezése. Nem véletlenül az első, részleteiben ismert toborzó körút is 1188-hoz kapcsolódik, amikor azt Baldwin, Canterbury érseke irányította, s azt a beszédekben résztvevő Gerald of Wales részletesen lejegyezte. Állítólag 3 ezren vették fel a keresztet, miközben a király szabadulni igyekezett a wales-i bajkeverőktől, akik lázadoztak ellene.

Egy keresztes hadjárat pénzügyi igénye hatalmas volt, amit II. András magyar király esetében még soha nem vizsgáltak. 1189-ben Oroszlánszívú Richárd az adó kivetése mellett számtalan méltóságot is pénzért értékesített, mint a kortársak mondták, „még Londont is eladta volna, ha akadt volna vevő rá”. A királyi bevételeket 1188-ban kétszeresére növelte, igaz, a hadjáratra való felkészülés jegyében annak jelentékeny részét otthon költötte el hajókra, felszerelésre és utánpótlásra, a hazai gazdaságot élénkítve. A Szentföld javára beszedett adót rendszerint egyházmegyei keretek között szedték, de a világi klérus mellett a ferencesek és domonkosok is aktív szerepet vállaltak. A pénz országból való kivitele számos esetben vitára adott okot, mivel a pénz célszerű és jogos

¹ *Hadtörténelmi Közlemények*, 118. (2005) 3. sz. 517–572. o., legutóbb *Uő*: I. Edward és a tatár veszély témájáról magyarul: *Hadtörténelmi Közlemények*, 122. (2009) 2. sz. 251–280. o. és angolul: *Annual of Medieval Studies at Central European University*, 16. (2010) 202–223. o.

felhasználását nem látták biztosítottak, vagy egyszerűen a királyi kincstárban volt rá nagyobb szükség. Komoly bevételt jelentett, amikor a keresztes fogadalom megváltása gyakorlattá vált, ami a nők és gyermekek esetében volt a legindokoltabb. Különleges esetét képezte a finanszírozásnak, amikor valami büntetés, esetleg bírósági ítélet vagy megváltásaképpen kellett a Szentföldre menni, illetve annak javára adakozni. Ez történt Becket Tamás meggyilkolása után II. Henrikkel, akinek 200 lovag egy éves ottani tartózkodását kellett állnia, s a tényleges gyilkosokat is hasonló jellegű büntetés sújtotta. Az adót ott lehetett beszélni, ahol a politikai viszonyok megengedték, egyébként az egyes területek, mint 1251-ben Skócia, függetlenségére hivatkozva hallani sem akart róla. Előzőleg pedig 1189-ben Vilmos skót király a Saladin-adó beszédésének engedélyezése fejében komoly kedvezményeket csikart ki Richárdtól.

A nagyarányú személyes részvétel kezdetei is a XII. század végével kezdődnek, amikor II. Henrik felveszi a keresztet, de arra hivatkozva, hogy országát fenyegetik a walesiek és skótok, annak teljesítését fiára, Oroszlánszívű Richárdra hagyja. III. Henrik esetében is fia, Edward volt az, aki eljutott a Szentföldre, s esetében ugyanazt emlegetik a történészek, mint II. Andrásnál, hogy utazás alatt olyan harci tapasztalatokra tett szert a hadszervezés és logisztika területén, melynek egész további életében hasznát látta. A nemesek és lovagok részvétele mindig a király személyes jelenlététől függött, egyébként pedig a 1204-es V. keresztes hadjárat idején volt kimagasló, még a király távolléte ellenére is. Skóciában a csúsz 1270-re tehető, amikor erre dinasztikus kapcsolatok adnak magyarázatot, mivel II. Sándor özvegye a jeruzsálemi király fiának lett a felesége. Egyúttal az 1270-es volt az utolsó, nagy részvételt kiváltó vállalkozás, amelyen Angliából és Írországból is részt vettek.

Rendkívül érdekesek a politikai keresztes hadjáratokra vonatkozó fejtegetések, azaz a nem szentföldi céllal hirdetett hadjáratok esetei. II. és III. Incétől kezdve bevett gyakorlattá vált, kezdetben elsősorban a pápaság szicíliai ellenfeivel szemben. De éppen a magyarországi tatárjárás idején a tatárok ellen is meghirdettek ilyet, igaz komolyabb eredmény nélkül. Még érdekesebb az a jelenség, maikor Anglián belül a királlyal szembeálló keresztes terminológiával felvértezve védik igazukat, mint a Földnélküli Jánossal szembeálló bárók. János halála után, a gyermek király, III. Henrik érdekében a franciák ellen vívott háborút aztán maga a pápa is keresztes jellegűnek minősítette. Ennek hátterében nyilván az állhatott, hogy az európai válságok megakadályozzák az európai uralkodók szentföldi együttműködését, így azok felszámolása megegyezik a keresztes háborúk céljaival, még ha azokat nem is a Szentföldön vívják. Hasonló politikai és ideológiai felhangokat kap Simon Monfort mozgalma, aki maga is korábbi keresztesként vezette a felkelést III. Henrikkel szemben, s hívei 1264-ben fehér keresztet visznek magukkal a csatába, sőt még oldalukon Becket Tamás megjelenését is vizionálták a csatában. Egyúttal kihasználhatták a körülményt, hogy III. Henrik bár felvette a keresztet, nem teljesítette fogadalmát, melynek jogi következményeivel kellett szembenéznie. Hasonlóan izgalmas kérdés, hogy II. Henrik idején Írország meghódítását keresztes háborúnak tekintették-e, s a pápai „Laudabiliter” bulla eredeti-e? Más a helyzet az első skót függetlenségi háború idején, amikor az angol uralkodó, I. Edward már felvette a keresztet, így a skótok azzal voltak vádolhatók, hogy harcukkal akadályozzák a király részvételét, igaz, skót oldalról is keresztes érveléssel vágtak vissza.

A könyv mellett, hogy remekül összefogott áttekintését nyújtja a keresztes háborúk kül-, belpolitikai, finansziális és jogi hátterének, a lovagrendek szerepének és pénzügyi jelentőségének, érzékletesen mutatja be a szigetország egyes tartományai és királyságai közötti alapvető különbségeket és ellentéteket, melyek felett a kontinentális olvasó sokszor átsiklik. Az angolszász igényes népszerűsítő olvasmányok legjobb hagyományait követő kötet a sorozat egyik sikerült darabjának tekinthető.

Veszprémy László